

О.Ю. Кирієнко
(м. Київ)

РОЛЬ ІВАНА ФРАНКА У ФОРМУВАННІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО ЯК ПИСЬМЕННИКА

Івана Яковича Франка з впевненістю можна назвати одним із творців української модерної нації, її духовності. Він проявив себе як політик, громадський діяч, так і великий письменник, літератор-публіцист, визначний філософ-мислитель та наставник.

На сьогоднішньому етапі дослідження діяльності й спадщини І.Франка актуальною є проблема його зв'язків із тогочасною передовою національною громадською активною інтелігенцією, а також його вплив на формування свідомості більшості діячів суспільно-політичного і культурно-просвітницького поля діяльності як беззаперечного й найвищого авторитета.

Наукова новизна розвідки полягає у спробі з'ясувати зв'язки, які виникли між І.Я.Франком та ще одним визначним письменником і громадським діячем М.М.Коцюбинським, проаналізувати вплив та роль Великого Каменяра на творчу й громадську діяльність останнього.

Проблема взаємин та впливів І.Франка на творчість і діяльність М.Коцюбинського досліджувалася такими вченими, як М.Возняк, М.Потупейко, Й.Куп'янський, І.Коцюбинська, Н.Калениченко й ін.

Джерелом для висвітлення цієї теми є листування між двома митцями. Збереглося три листи Івана Яковича до Михайла Михайловича і дванадцять листів М.Коцюбинського до І.Франка¹.

В середині квітня 1890 р. Михайло Михайлович дебютував у львівському дитячому журналі "Дзвінок". У травні 1890 р., отримавши закордонний паспорт у Києві, він вирушив до Львова, аби познайомитися з тамтешніми літераторами, видавцями й редакторами українських журналів і газет². Молодому письменнику вдалося встановити зв'язки із багатьма людьми. Проте найбільшого значення для нього набуло знайомство з І.Франком, яке згодом переросло у велику творчу дружбу³.

Про свої враження від цього знайомства І.Франко повідомив 24 червня М.Драгоманову: "З України були ту два люде: др. Галін з Києва і один молодий чоловік з Вінниці. З першим я не бачився, з другим говорив. Він белетрист і нічого більше"⁴.

Листування між письменниками розпочалося з листа Михайла Михайловича до Івана Яковича, датованого вереснем 1890 р., в якому перший повідомляв про бажання відвідати Київ та могилу Т.Шевченка, а ще надіслав підшивку газети "Подольские епархиальные ведомости", яку згодом І.Франко використав у науково-публіцистичній праці⁵.

У жовтні 1890 р. Іван Якович надіслав лист-відповідь до М.Коцюбинського, в якому просив написати про відвідування Києва: "Що Ви там бачили, з ким і про що балакали", а також запросив до літературної співпраці: "На присилку Ваших творів я дуже цікавий. Думку про них я напишу Вам по щирості і буду старатися по зможі примістити їх де-небудь"⁶.

Активність та змістовність листування свідчать про встановлення доволі міцних товариських і ділових стосунків. І.Франко, який був за своєю суттю уважною, доброзичливою людиною, відразу ж закріпив молодого письменника. Він допоміг опублікувати переклади Михайла Михайловича на польську мову "Люди та собаки" в газеті "Діло" і "Задля хазяйства" (хоча й з деяким запізненням вийшло в "Дрібній бібліотеці" 1895 р.)⁷.

Наступний етап співпраці розпочався з 1896 р. Протягом 1894–1897 рр. у Львові виходив журнал "Життя і Слово", редактором якого був Іван Якович, а видавцем його дружина – Ольга⁸. В той же час у М.Коцюбинського налагоджується контакт з письменником М.Вороним, який часто передавав у своїх листах вітання та побажання йому від імені І.Франка. Зокрема в листах від лютого-березня 1896 р. М.Вороний від себе й від імені Івана Яковича висловлював захоплення белетристичними творами письменника, запрошував його писати до "Життя і Слова", а також передавав "від нього низесенький уклін"⁹.

У червні 1896 р. Михайло Михайлович отримав лист від І.Франка, в якому останній запросив його до співробітництва у згаданому періодичному виданні й орієнтував на тематику статей: "Крім белетристики, мені були б пожадані праці про просвіту, соціальний і громадський побут нашого народу, а надто критика літературна та дописи про біжучі факти"¹⁰.

І.Франко вже повністю сприймав М.Коцюбинського як авторитетного і талановитого письменника, друга, вислав йому в подарунок тільки-но видрукувані книги. Забігаючи наперед, хочеться зазначити, що у бібліотеці Михайла Михайловича зберігалось 42 книги Івана Яковича, дві з яких мають автографи автора. Ще на пам'ять від Каменяра залишилося групове фото (М.Коцюбинський, І.Франко, В.Гнатюк. Львів 1905 р.) і чотири автографи його рукописів¹¹.

В 1897 р. виповнювалося 25 років літературної діяльності Івана Яковича, В.Гнатюк у листі до М.Коцюбинського просить його долучитися до цього свята й щонебудь написати¹². Проте тяжка та виснажлива праця газетяра у Житомирі не дала змоги Михайлу Михайловичу встигнути закінчити оповідання "В путях шайтану" і статті "До 25-літнього ювілею Франка – найталановитішого й найбільш популярного з сучасних українських письменників", які планував подати до збірника "Привіт І.Франку в 25-літній ювілей"¹³. Пізніше, у 1900 р. в короткій біографічній замітці російською мовою "Іван Франко" М.М.Коцюбинський назвав Івана Яковича найвидатнішим письменником тогочасної української літератури, поетом-борцем, громадським та політичним діячем, людиною високого інтелекту, сильної волі, невичерпної енергії¹⁴.

У своїх листах до І.Франка М.Коцюбинський ділився інформацією про революційні події 1905 р., висловлював своє ставлення щодо них¹⁵.

Авторитетність Івана Яковича на теренах Наддніпрянщини на початку ХХ ст. була беззаперечна. Тому Віра Коцюбинська – дружина Михайла Михайловича – у липні 1900 р. просила його написати передмову до збірки оповідань свого чоловіка. Проте І.Франко через велику заклопотаність не зміг цього зробити¹⁶.

В 1903 р. Михайло Коцюбинський запросив Івана Яковича взяти участь в альманасі "З потоку життя", аби розмістити там ще не друковані твори. У листі від червня того року І.Франко радо відгукнувся на це запрошення й надіслав томик своїх творів "Малий Мирон і інші оповідання"¹⁷.

Обидва письменники не тільки переписувалися, а й неодноразово зустрічалися у Львові та на відпочинку в селі Криворівня на Гуцульщині¹⁸. Перебуваючи у цьому місті в 1905 р., М.Коцюбинський подорожував з І.Франком і В.Гнатюком по селах. Ця подорож пройшла у щирих та дружніх розмовах. Як повідомляє І.Коцюбинська, Івана Яковича і Михайла Михайловича турбували стан тодішньої літератури, видання збірників, політичні події того часу. Вони мріяли про возз'єднання українського народу в єдиній національній державі¹⁹. Обидва намагалися розширити обрій української літератури, збагатити її тематику. М.Коцюбинський у своїй літературній діяльності відштовхувався від міцної, могутньої творчості І.Франка, багато читав його творів, прислухався до критичних зауважень, просив "напутити" його в літературній праці²⁰.

У родині Коцюбинських усі зачитувалися творами І.Франка, ставилися з надзвичайною повагою до цієї людини²¹. "Тата дуже вражала спостережливість Івана Яковича. Йому надзвичайно подобалося Франкове оповідання "Щука". Він жартома говорив, що Франко без сумніву, мусив сам плавати серед риб"²².

Через Михайла Михайловича, який постійно спілкувався з молоддю Чернігова, з доробком Івана Яковича знайомилися гімназисти, молоді письменники, громадські діячі, які щиро цікавилися творчими успіхами і здоров'ям Каменяра²³.

З особливою увагою й трепетністю підійшов М.Коцюбинський до святкування Франківського вечора в Чернігівській просвіті, що пройшов у 1907 р. До проведення вечора було підготовлено реферат із зачитуванням творів Каменяра, запрошено хор, представлено музичні та вокальні номери, до яких долучився й Микола Лисенко, діти декламували вірші Т.Шевченка і байки Л.Глібова²⁴. Все це свідчить про прагнення ознайомити широкі кола громадськості з життям та творчістю Івана Яковича, аби якимось спрямувати діяльність останньої до національного відродження.

В 1908 р. М.Коцюбинський отримав звістку від В.Гнатюка про хворобу поета²⁵. Ця звістка надзвичайно вразила Михайла Михайловича. В листі до В.Гнатюка у квітні того року він пише: "Ваша звістка зовсім прибила мене, ходжу сам не свій, не знайду місця в собі. Тепер, коли стала можливість катастрофи, – тепер ще яскравіше зарисувалася могутня постать Франка і всі його заслуги, ще дорожчим став нам той чоловік... Адже Франків у нас не густо"²⁶.

Стривожений такою ситуацією, він вдався до організації лотереї в статистичному бюро, аби виручені кошти передати хворому²⁷, а також до цієї справи залучив широке коло знайомих та близьких, колег по громадській роботі в межах Чернігівської губернії²⁸.

Посередником у передачі грошей на лікування виступав Л.Будулай-Лукич, який у 1909 р. написав підтвердження в отриманні коштів, після чого М.Коцюбинський зітхнув з полегшенням²⁹. Здоров'ям І.Франка він турбувався й у 1909 р., непокоючись, що немає про нього жодної звістки³⁰.

Протягом 1910–1912 рр. Михайло Михайлович декілька раз відпочивав у Криворівні на Гуцульщині, де не раз зустрічався з Іваном Яковичем, який допомагав йому збирати матеріал про гуцулів, пояснював деякі їх звичаї, надавав як етнографічні, так і літературні консультації³¹.

До святкування 40-річного ювілею І.Франка М.Коцюбинський, будучи вже дуже слабким через хворобу, готував разом із Лесею Українкою, Василем Стефаніком, Ольгою Кобилянською звернення про видання збірника до цієї дати, домовився про участь М.Горького, І.Буніна та інших письменників у цій справі³².

Отже, міцна творча співпраця та духовна дружба була надзвичайно важливою. Вона впливала на обох письменників. Для Михайла Михайловича Іван Якович став взірцем творчої й духовно сильної людини, яка все життя боролася за свої погляди, справжнім орієнтиром та наставником у власній літературній і громадській роботі. Про цю роль постаті Каменяра засвідчує епістолярна спадщина М.Коцюбинського.

¹ Листи до Михайла Коцюбинського. У 4-х тт. – Ніжин, 2003. – Т. 4. – С.203.

² *Потупейко М.* Михайло Коцюбинський. Ранній період життя і творчості. – К., 1964. – С.87.

³ Там само. – С.88.

- 4 Там само.
- 5 Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. 4. – С.204.
- 6 Там само. – С.203.
- 7 Там само. – С.204; *Потупейко М.* Назв. праця. – С. 89.
- 8 Листи до Михайла Коцюбинського. У 4-х тт. – К., 2002. – Т. 1. – С.156.
- 9 Там само. – С.155, 157.
- 10 Там само. – Т. 4. – С.206.
- 11 *Коцюбинська І.* Спогади і розповіді про М.М.Коцюбинського. – К., 1965. – С.66.
- 12 Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. 1. – С.216.
- 13 *Коцюбинська І.* Назв. праця. – С.67.
- 14 *Жук Н.* Михайло Коцюбинський про роль мистецтва і літератури в житті народу. – К., 1964. – С.20.
- 15 *Калениченко Н.* Михайло Коцюбинський. – К., 1956. – С.127.
- 16 Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. 1. – С.232–233.
- 17 Там само. – Т. 4. – С.206–207.
- 18 *Коцюбинська І.* Назв. праця. – С.61.
- 19 Там само. – С.63.
- 20 Там само. – С.61, 63, 65.
- 21 *Коцюбинская И.* Михаил Коцюбинский. – М., 1969. – С.81.
- 22 Там же. – С.82.
- 23 Спогади про Михайла Коцюбинського. – К., 1989. – С.190; Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. 1. – С. 33, 37.
- 24 *Коцюбинська І.* Спогади і розповіді про М.М.Коцюбинського. – К., 1965. – С.58.
- 25 Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. 1. – С.245.
- 26 *Коцюбинська І.* Назв. праця. – С.67.
- 27 Спогади про Михайла Коцюбинського. – С.103.
- 28 Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. 1. – С.6, 17.
- 29 Там само. – С.97.
- 30 Там само. – С.91.
- 31 *Коцюбинська І.* Назв. праця. – С.69.
- 32 Там само. – С.68; Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. 4. – С.326.